

BOSHLANG'ICH TA'LIM TALABLARI TAYANCH KOMPETENTSIYALARINI SHAKLLANTIRISH

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrası mudiri

Jo'rayeva Farangiz Mirzavali qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy taraqqiyotining demokratik-huquqiy, fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidan dadil bormoqda. Iqtisodiy, madaniy-marifiy, xalq ta'limi sohalarida islohotlar va yangilanish jarayonlari bosqichma-bosqich, izchillik amalga oshirilmoqda. Zero, jamiyatning taraqqiyoti, uning rivojlangan mamlakatlar qatoridan munosib o'rnini egallashi bugungi kunda ta'lim olayotgan yoshlarning ma'naviy salohiyati, keng dunyoqarashi va chuqur ilmiy, mustaqil fikrlashiga bog'liq.

Kalit so'zlar: kompetentsiya, kognitiv kompetentsiya, analiz qilish, intellekt, mantiqiy fikrlash, kooperativ o'qitish, kommunikativ ko'nikma, individual yondashuv.

Boshlang'ich ta'lim – ta'lim jarayonining eng muhim bosqichi bo'lib, unda bolalar nafaqat bilim, balki hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikma va kompetensiyalarni ham o'zlashtiradilar. Bugungi kunda o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarini shakllantirish masalasi ta'lim tizimida dolzarb mavzu hisoblanadi. Tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, o'quvchilarning kelajakda muvaffaqiyatli hayotga tayyor bo'lishini ta'minlash, ularga ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishda yordam berish uchun zarurdir.

Tayanch kompetensiyalar – bu har bir shaxsning ta'lim jarayonida o'rganishi, rivojlantirishi kerak bo'lgan asosiy bilim, ko'nikma va qobiliyatlar yig'indisidir. Ular bilim olishda, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishda, o'rganish va ijodkorlikda muvaffaqiyatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

Kognitiv kompetensiyalar: Fikr yuritish, analiz qilish, sintetik yondashuvni rivojlantirish. Bu kompetensiyalar bolalarga mustaqil fikrlash va qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Kommunikativ kompetensiyalar: Muloqot qilish, fikrni aniq ifodalash, tinglash va muhokama qilish. Kommunikativ ko'nikmalar o'quvchilarga jamiyatda o'z o'rnini topish va ijtimoiy aloqalar o'rnatishda yordam beradi.

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalar: Emotsional intellekt, jamoada ishlash, boshqalar bilan muloqotda bo'lish va empatiya. Bu kompetensiyalar shaxsning o'zini anglashiga, o'zini boshqarishiga va jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiyalashishga imkon beradi.

Metakognitiv kompetensiyalar: O'rganish jarayonini boshqarish, o'z-o'zini tahlil qilish va o'rganishning samarali usullarini tanlash. Bu kompetensiya o'quvchilarga o'z bilimlarini kengaytirish va o'rganish jarayonini optimallashtirishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, o'quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyatlarini, balki ularning hayotdagi ijtimoiy faoliyatlarini ham yaxshilaydi. Ta'lim jarayonida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish o'quvchilarning mustaqil va samarali ishlashiga, jamoada faol ishtirok etishiga, shuningdek, muammolarni hal qilishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashiga yordam beradi.

Kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish: O'quvchilarni analitik fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va muammolarni hal qilishda o'rgatish muhimdir. Masalan, matematik va tabiiy fanlar darslarida mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish orqali bolalar murakkab vaziyatlarni tezda hal qilishni o'rganadilar.

Kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish: Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, yozma va og'zaki nutqni yaxshilash, fikrni aniq ifodalash –

ularning kelajakdagi ijtimoiy hayoti uchun zarurdir. O'quvchilarda fikrni bayon qilish va muhokama qilish ko'nikmalarini shakllantirish uchun guruh ishlari, debatlar, muammoli vaziyatlarni yechish mashg'ulotlarini o'tkazish samarali bo'ladi.

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish: Jamoaviy ishlar va o'zaro hamkorlikni o'rganish, ijtimoiy qadriyatlar va mas'uliyat hissini rivojlantirish, bolalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Ular doimiy ravishda ijtimoiy vaziyatlarda ishtirok etishga va muammolarni jamoa bilan hal qilishga undash lozim.

Metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish: O'quvchilarni o'rganish jarayonini baholash va o'z-o'zini tahlil qilishga o'rgatish zarur. Bu o'z navbatida, o'quvchilarga o'z xatolaridan o'rganish va kelajakda yanada samarali ishlash imkonini yaratadi.

Tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda samarali pedagogik yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Bunga quyidagilar kiradi:

Faol o'qitish uslubi: O'quvchilarga faollik va kreativlikni rivojlantirishga imkon beruvchi uslublar, masalan, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, o'quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish.

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olish, uning rivojlanish darajasiga mos bo'lgan topshiriqlar va faoliyatlarni tashkil etish.

Kooperativ o'qitish: O'quvchilarni guruh bo'lib ishlashga, bir-birlariga yordam berishga va jamoaviy fikr almashishga undash.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda tayanch kompetensiyalarini shakllantirish bolalar uchun nafaqat bilim olish, balki kelajakda muvaffaqiyatli hayot uchun muhim tayyorgarlikdir. Ta'lim jarayonida kognitiv, kommunikativ, shaxsiy va ijtimoiy, hamda metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish orqali o'quvchilarni jismoniy, intellektual va ijtimoiy jihatdan taraqqiy etishiga yordam berish mumkin. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish, har bir bolaning kelajakda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. –Toshkent: TDTU, 2005
2. Yigitaliyeva Sh.I. Konsept va uning lingvistikadagi talqini 2023
3. Yigitaliyeva Sh.I. O'zbek tilida yaxshilik konsepti va uning xalq maqollarida ifodalanish xususiyatlari 01-704. Qo'qon DPI. Ilmiy habarlar
4. Yigitaliyeva Sh.I. Yaxshilik konseptining bilvosita ifodalanishi. Mug'allim
5. Boshmanova D (2023). Nizomiddin Mahmudovning lingvistik qarashlari. Qo'qon DPI. Ilmiy habarlari
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
7. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. <https://www.int->

[jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-
PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION
AL+ORIENTATION 1446/?download=true&format=pdf](https://jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION%201446/?download=true&format=pdf)

8. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.